

EIROPAS SAVIENĪBAS VIDES VADĪBAS UN AUDITA SISTĒMAS (EMAS) KONCEPCIJA

EMAS attīstības stratēģija un rīcības politika 2023.-2025.gadam

Decembris, 2022

Satura rādītājs

1. Satura kopsavilkums	3
2. Problēmas izklāsts.....	6
2.1. ISO 14001 un EMAS vides pārvaldības sistēmu salīdzinājums	7
2.2. Vides pārvaldības sistēmas sertifikācija un EMAS reģistrācija.....	8
2.3. Mērķa grupu izpratne par EMAS	9
2.4. Atbalsta instrumenti EMAS reģistrācijas veicināšanai	10
3. Piedāvātie risinājumi	13
3.1. Tiesiskā regulējuma pilnveide.....	14
Risinājumu iespējamā ietekme	17
3.2. EMAS atpazīstamības veidošana	17
Risinājumu iespējamā ietekme	22
3.3. EMAS ieviešanas aktivizēšana.....	22
Risinājumu iespējamā ietekme	24
3.4. Novērtējums un turpmāka attīstība	25
Risinājumu iespējamā ietekme	26

Saīsinājumi

EK – Eiropas Komisija

EMAS - vides vadības un audita sistēma

ES – Eiropas Savienība

NVO – nevalstiskās organizācijas

PVN – pievienotās vērtības nodoklis

UX – lietotāju pieredzes principi

VPVB – Vides pārraudzības valsts birojs

1. Satura kopsavilkums

Vides vadības sistēmas uzņēmumiem un citām organizācijām ir viens no iespējamajiem instrumentiem, ko var izmantot, lai uzlabotu veikumu vides jomā, vienlaicīgi taupot enerģiju un citus resursus. Eiropas Savienība (turpmāk – ES) jo īpaši vēlas rosināt organizācijas piedalīties vides vadības un audita sistēmā (turpmāk - EMAS), kas ir izveidota ar Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (EK) Nr.1221/2009 (2009.gada 25.novembris) par organizāciju brīvprātīgu dalību Kopienas vides pārvaldības un audita sistēmā (turpmāk - Regulu (EK) Nr. 1221/2009) un ir tieši piemērojama visās ES dalībvalstīs.

EMAS ir brīvprātīgs instruments uzņēmuma ilgtspējīgai vadībai, integrējot vides aizsardzības jautājumus visās uzņēmuma darbības nozarēs un nodrošinot preventīvu ar vides aizsardzību saistītu problēmu risināšanu. EMAS sistēmā var tikt reģistrēts jebkurš uzņēmums, neatkarīgi no darbības jomas un darbinieku skaita.

EMAS kā nozīmīga ilgtspējīga patēriņa un ražošanas un ilgtspējīgas rūpniecības politikas rīcības plāna instrumenta mērķis ir veicināt organizāciju veikumu vides jomā, pastāvīgu uzlabošanu, izveidojot un ieviešot organizācijās vides vadības sistēmas, sistemātiski, objektīvi un regulāri novērtējot šo sistēmu darbības rezultātus, sniedzot informāciju par veikumu vides jomā un iesaistoties atklātā dialogā ar sabiedrību un citām ieinteresētajām pusēm, aktīvi iesaistot organizāciju darbiniekus vides vadības sistēmu izveidē un nodrošinot piemērotas apmācības.

Vairāk nekā 20 gadu laikā Eiropā un pasaulē aptuveni 4000 dažādu nozaru un izmēra organizācijas ir apņēmušās piemērot šo sistēmu. Tomēr EMAS varētu vēl vairāk sekmēt ES ambiciozo vides mērķu sasniegšanu, ja reģistrēto organizāciju skaits būtu lielāks.

Lai gan eksistē dažādas vides pārvaldības sistēmas, tomēr tieši EMAS raksturo:

- atklātība, caurskatāmība un uzticamība;
- vides indikatori, kas ļauj salīdzināt dažādu organizāciju/uzņēmumu vides veikumu;
- aktīva darbinieku iesaiste ikdienas rīcībā vides veikuma uzlabošanai.

Ieviešot EMAS, organizācijas iegūst trešās puses verificētu vides deklarāciju, kas ir pieejama publiski un kurā uzņēmums norāda saistībā ar vides mērķiem sasniegtos rezultātus un turpmākās darbības nepārtrauktai snieguma uzlabošanai vides jomā.

Eiropas Komisija (turpmāk – EK) 2015. gada 2. decembrī pieņēma Aprites ekonomikas paketi¹, kas ietver ES Rīcības plānu aprites ekonomikai. Šajā plānā EK apņēmas veikt pasākumus, lai palielinātu EMAS kā aprites ekonomikas veicināšanas instrumenta efektivitāti un ieviešanu. Savukārt 2017. gadā EK izdeva ziņojumu², kurā izklāstīti secinājumi par EMAS piemērotības pārbaudi un tās atbilstību, efektivitāti un pievienoto vērtību. Ziņojumā

¹ Eiropas Savienības Aprites ekonomikas rīcības plāns. Publicēts: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en (skatīts 27.12.2022.).

² Eiropas Komisija, KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI par pārskatu par to, kā tiek īstenota Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 25. novembra Regula (EK) Nr. 1221/2009 par organizāciju brīvprātīgu dalību Kopienas vides vadības un audita sistēmā (EMAS) un Eiropas Parlamenta un Padomes 2009. gada 25. novembra Regula (EK) Nr. 66/2010 par ES ekomarķējumu (skatīts 10.11.2022.)

uzsvērts, ka EMAS mērķis — veicināt ražošanas un patēriņa ietekmes uz vidi samazināšanu — ir bijis ierobežots, jo sistēma ir maz izmantota un ieinteresētajām pusēm trūkst informētības par EMAS. Tāpat ziņojumā secināts, ka dalībvalstu apņemšanās un atbalsts attiecībā uz EMAS būs izšķirošs faktors sistēmas turpināšanā.

Saskaņā ar Regulas (EK) Nr. 1221/2009 3. pantu katra ES dalībvalsts ir izraudzījies kompetento iestādi, kas atbild par organizāciju reģistrāciju EMAS un ieinteresēto pušu informēšanu. Latvijas kompetentā institūcija EMAS jomā ir Vides pārraudzības valsts birojs (turpmāk - VPVB), kas uztur arī EMAS reģistru³.

Viena no Regulas (EK) Nr. 1221/2009 pamatidejām ir iepazīstināt ar dažādām iespējām, kā informēt par vidi ieinteresētās personas. Vides pārvaldības un audita sistēmas logotips ir šīs regulas zīmols, kas atvieglo saziņu. EMAS logo lietot var tikai organizācijas, kas reģistrētas EMAS reģistrā. Šis zīmols ieinteresētajām personām apliecina, ka organizācija ir apņēmusies pastāvīgi uzlabot veikumu vides jomā.

1. attēls. EMAS logotips

Lai gan EMAS ieviešana organizācijai sniedz virkni ieguvumu⁴, Latvijā šobrīd tikai 2 uzņēmumi ir ieviesuši šo vides pārvaldības sistēmu. Ar mērķi veicināt starptautisko saistību izpildi, kas noteikta ar Regulu Nr. 1221/2009, VPVB ir veicis virkni izglītības un sabiedrības iesaistes aktivitāšu, kā arī šīs koncepcijas izstrādi, ietverot atbalsta un politiskos instrumentus, rīcības EMAS turpmākai veicināšanai.

Apzinot esošo situāciju, izaicinājumus, kas saistīti ar EMAS ieviešanu, un iespējamās risinājumus, tika veiktas vairākas aptaujas dažādās mērķauditorijās (uzņēmumi, valsts un pašvaldību iestādes), kā arī intervijas ar vienīgo uzņēmumu Latvijā, kas ieviesis EMAS – apdrošināšanas kompāniju ERGO, potenciālajiem EMAS verificētājiem un vides speciālistiem.

³ Vides aizsardzības likuma 39. panta trešā daļa.

⁴ Intervija ar apdrošināšanas kompāniju ERGO, kas savos uzņēmumos Latvijā ieviesuši EMAS.

Izmantojot dažādās metodes un ieinteresēto pušu iesaistes instrumentus, tika identificēti ne tikai pašreizējie šķēršļi, bet arī iespējamās rīcības un politikas instrumenti EMAS popularizēšanai.

Koncepcijas dokuments ir strukturēts divās daļās: problēmas izklāsts un piedāvātie risinājumi, kas ietver priekšlikumus konkrētām iniciatīvām, norādi uz iespējamiem riskiem un izmaksām.

2. Problēmas izklāsts

Uz 2022. gada novembri EMAS shēmā pasaulē ir reģistrētas 4013 organizācijas, kas ir divkārt mazāks skaits nekā ISO 14001 sertificēto uzņēmumu skaits. Gan Latvijā, gan vairākās citās ES dalībvalstīs EMAS reģistrēto organizāciju skaits nav būtiski audzis, turpretī ISO 14001 sertificēto uzņēmumu skaits katru gadu stabili palielinās.

Ir skaidrs, ka tādi brīvprātīgie instrumenti kā EMAS balstās uz organizāciju gatavību pildīt un pārsniegt savas vides saistības. Kopš deviņdesmitajos gados brīvprātīgie instrumenti kļuva populāri kā politikas instruments, pētījumos konstatēti izaicinājumi, ar kuriem tie saskaras. Uzņēmumu iesaistes līmenis tiek saistīts ar dažādiem faktoriem, tostarp to, kā šīs programmas ir izstrādātas, kā arī to, ar kādiem regulējuma draudiem business var saskarties. Pētnieki apgalvo, ka uzņēmumu motivāciju iesaistīties šādās brīvprātīgās programmās ietekmē iespēja novērst vai mazināt izmaksas, kas saistītas ar tiesību aktu prasību izpildi.

Latvijā reģistrācija EMAS ir brīvprātīga, un šai vides pārvaldības sistēmai uz 2022. gada novembri ir reģistrēti 2 uzņēmumi: ERGO Insurance SE Latvijas filiāle un ERGO Life Insurance SE Latvijas filiāle, un būtiski, ka Latvijā šobrīd nav nevienas akreditētas EMAS verificācijas iestādes, un konkrētajos gadījumos pakalpojums saņemts no ārvalstīs akreditētām institūcijām.

Pirmā organizācija Latvijā, kas tika reģistrēta EMAS bija Paula Stradiņa klīniskās universitātes slimnīca (2007. gadā), vēlāk pievienojās vairākas pašvaldības un uzņēmumi, kas gan neturpināja EMAS uzturēšanu. Sākotnējā izpēte liecina, ka galvenie iemesli šādam lēmumam bija saistīti ar vadības maiņu un nostāju attiecībā uz vides jautājumu aktualitāti, kā arī finansiālajiem aspektiem, jo EMAS uzturēšana izrādījās par dārgu un laikietilpīgu. Piemēram, Paula Stradiņa klīniskās universitātes slimnīca EMAS ieviesa Latvijas Vides aizsardzības fonda finansēta projekta ietvaros⁵, tomēr finansējuma tālākai sistēmas uzturēšanai vairs nebija.

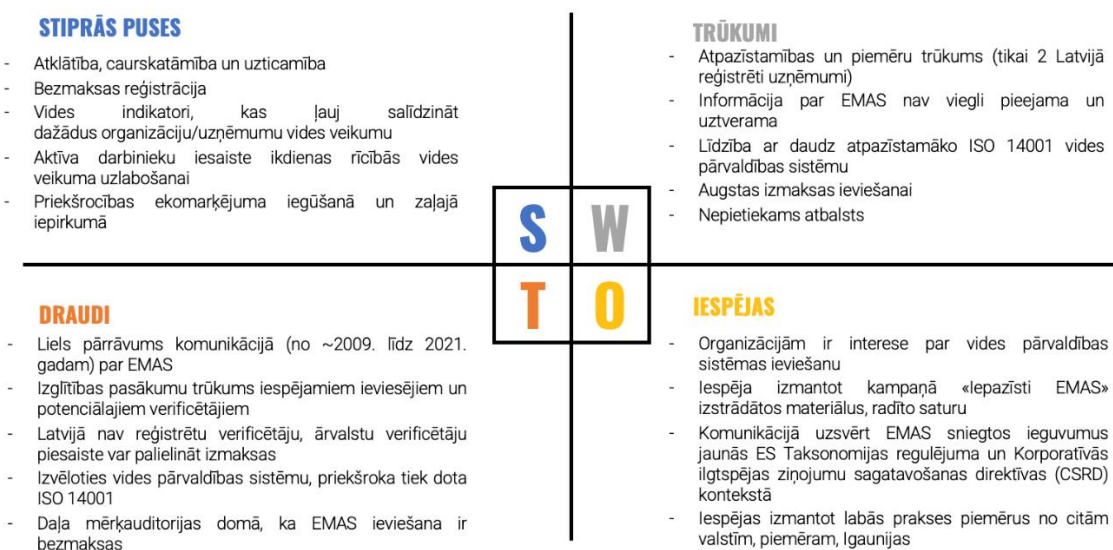
Salīdzinājumam – arī Lietuvā reģistrācija EMAS ir brīvprātīga, un reģistrētas 3 organizācijas. Lietuvā ir viena akreditēta verificācijas iestāde. Igaunijā ir 2 akreditētas EMAS verificācijas iestādes un EMAS reģistrētas 17 organizācijas.⁷ Lielā mērā šis saistīts ar faktu, ka

⁵ Vides pārvaldības un audita sistēmas (EMAS) izveide un ieviešana Paula Stradiņa klīniskajā universitātes slimnīcā. Publicēts: https://lvafa.vraa.gov.lv/projects/1-08_45_2006 (skatīts 20.12.2022.)

⁶ Stradiņi kļūst par videi draudzīgāko slimnīcu Baltijas valstīs. Publicēts: <https://www.tvnet.lv/4953214/stradini-klust-par-videi-draudzigako-slimnicu-baltijas-valstis> (skatīts 15.12.2022.)

⁷ Informācija par EMAS reģistrācijas statistiku. Publicēts: https://ec.europa.eu/environment/emas/emas_registrations/statistics_graphs_en.htm (skatīts 20.11.2022.)

Igaunijā Atkritumu apsaimniekošanas likums prasa EMAS reģistrāciju atkritumu apsaimniekotājiem.⁸ Pats EMAS reģistrācijas process visās valstīs vienāds.

2. attēls. SWOT analīze EMAS ieviešanai

Uzņēmumi/iestādes/organizācijas, kas potenciāli vēlētos/ vēlas reģistrēties EMAS, Latvijā saskaras ar virkni izaicinājumu. Lai gan līdzīgas grūtības ir arī citās Eiropas Savienības dalībvalstīs, tas tomēr arī Latvijā nepalīdz sekmēt EMAS ieviešanu.

Lai gan kopumā dažādām organizācijām ir interese par vides pārvaldības sistēmām, pirmkārt, trūkst izpratnes par EMAS, jo daudz atpazīstamāka un jau šobrīd plašāk izplatīta ir uz ISO 14001 balstītā sistēma. Otrkārt, šobrīd nav motivācijas izmantot tieši EMAS, kas ir sarežģītāks un laikietilpīgs risinājums, salīdzinot ar citām vides pārvaldības sistēmām. Turklāt politikas atbalsta instrumentu trūkums vēl vairāk kavē EMAS ieviešanas iespējas.

2.1. ISO 14001 un EMAS vides pārvaldības sistēmu salīdzinājums

Izvērtējot starptautiskā standarta ISO 14001:2015 un EMAS Regulas (EK) Nr. 1221/2009 prasības, var secināt, ka abu dokumentu prasības vides pārvaldības sistēmas uzbūvei un darbībai ir ļoti līdzīgas. Tomēr atsevišķas EMAS prasības ir stingrākas. EMAS papildu prasības ir vērstas uz detalizētāku uzņēmuma ietekmes uz vidi novērtējumu, darbības uzlabojumu neatkarīgu novērtēšanu un plašāku sabiedrības informēšanu un iesaisti, kā arī uzņēmumu darbinieku apmācību un iesaisti.

Lai detalizēti raksturotu uzņēmuma ietekmi uz vidi, EMAS pieprasa atsevišķa dokumenta - sākotnējā vides pārskata sagatavošanu. Pie tam, šis pārskats periodiski ir jāaktualizē. Otra būtiska EMAS papildu prasība ir vērsta uz sasniegto vides uzlabojumu

⁸ Informācija par EMAS Igaunijā. Publicēts: <https://keskkonnaagentuur.ee/emas> (skatīts 01.12.2022.)

neatkarīgu novērtēšanu, ko veic akreditēts verificētājs. Šāds neatkarīga verificētāja veikts novērtējums būtiski palielina uzņēmuma publiskoto datu ticamību un sasniegto uzlabojumu objektivitāti.

Trešā EMAS prasība ir saistīta ar nepieciešamību uzturēt atklātu un aktīvu komunikāciju ar darbiniekiem, vietējo sabiedrību un citām ieinteresētajām pusēm par vides pārvaldības sistēmas darbību, mērķiem un sasniegtajiem rezultātiem. Šī prasība izceļ EMAS reģistrēto organizāciju sociālo atbildību.

Minētās EMAS priekšrocības vienlaicīgi ir arī trūkumi konkurencē ar vides pārvaldības sistēmām, kas tiek veidotas un sertificētas atbilstoši ISO 14001:2015 prasībām:

- EMAS izveide ir darbietilpīgāka, jo ir jāizstrādā papildu dokumenti;
- EMAS verifikācija arī ir darbietilpīgāka, salīdzinot ar ISO 14001 sertifikāciju, jo verificētājam ir jāpārbauda daudz lielāks datu un faktu apjoms;
- EMAS uzturēšana ir darbietilpīgāka, jo ir jāuztur plašāka komunikācija un jāuzkrāj vairāk apliecinājumu.

Kā būtisku risku, kas varētu kavēt plašāku EMAS sistēmu reģistrāciju, var minēt valsts pārvaldības iestāžu, nevalstisko organizāciju (turpmāk – NVO) un sabiedrības kopumā nespēju pietiekami novērtēt EMAS reģistrēto organizāciju pieliktās pūles, ieguldītās investīcijas un demonstrēto sociālo atbildību.

2.2. Vides pārvaldības sistēmas sertifikācija un EMAS reģistrācija

Saskaņā ar Regulu (EK) Nr. 1221/2009 un Vides aizsardzības likuma 39. panta ceturto daļu reģistrācijai vides vadības un audita sistēmā nepieciešamos elementus pārbauda un apstiprina akreditēts vides verificētājs. Latvijā Ministru kabineta noteiktajā kārtībā⁹ vides verificētāju akreditāciju un viņu darbības uzraudzību veic Latvijas Nacionālais akreditācijas birojs (LATAK), kas izveido un uztur arī vides verificētāju reģistru.

Neatkarīgs akreditēts verificētājs pārbauda vides pārvaldības un audita sistēmas darbību un apstiprina informāciju, kurai pievienots EMAS logotips.

Šobrīd Latvijā nav nevienas akreditētās EMAS vides verificēšanas institūcijas, lai gan visām vides pārvaldības sistēmas sertifikācijas institūcijām Latvijā ir nepieciešamā kompetence EMAS ieviešanai, turklāt viena no tām jau ir piedalījusies EMAS verificēšanā.

Tas nozīmē, ka pirmo uzņēmumu un/ vai iestāžu reģistrācijai EMAS un datu verifikācijai būtu nepieciešams piesaistīt ārvalstu verificētājus, kas būtiski sadārdzinās sākotnējās EMAS reģistrācijas un uzturēšanas izmaksas.

Iepazīstoties ar Latvijā darbojošos sertifikācijas institūciju viedokli¹⁰, secināts, ka tās visas ir starptautiski akreditētas vides pārvaldības sistēmu sertifikācijai un veikušas

⁹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 673 Atbilstības novērtēšanas institūciju novērtēšanas, akreditācijas un uzraudzības noteikumi.

¹⁰ Intervijas tika īstenotas 2022. gada novembrī ar sertifikācijas institūcijām: SIA "Latvijas rūpnieku tehniskās drošības ekspertu apvienība" TUV Rheinland grupa, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību "BUREAU VERITAS LATVIA", "BM

sertifikāciju atbilstoši ISO 14001 standarta prasībām. Lai gan sertifikācijas institūcijām ir vajadzīgā kompetence, lai veiktu EMAS verifikāciju, tomēr tikai viena sertifikācijas institūcija pauž interesi akreditēties EMAS verifikācijai gadījumā, ja parādītos klientu pieprasījums. Pārējām sertifikācijas iestādēm pašlaik nav intereses Latvijā akreditēties Latvijā EMAS verifikācijai, jo uzskata, ka trūkst klientu pieprasījuma.

Būtiski, ka pēc sertificēšanas institūciju domām vides pārvaldības sistēmu sertifikācijas process atbilstoši ISO 14001:2015 prasībām ir vienkāršāks, ātrāks un lētāks, savukārt EMAS reģistrācija ir darbietilpīgāka, sarežģītāka un līdz ar to arī dārgāka.

2.3. Mērķa grupu izpratne par EMAS

Nemot vērā faktu, ka Latvijā šobrīd ir tikai divi EMAS reģistrēti uzņēmumi, tiek kavēta arī turpmāka izpratnes veidošana, jo:

- attiecīgi pagaidām nav uzkrāta pietiekama pieredze EMAS ieviešanā un uzturēšanā, turklāt ne organizācijās, ne konsultantu vidē;
- publiskajā telpā faktiski nav iespējams ieraudzīt EMAS logo un aktuālo informāciju par EMAS, kas neveicina potenciālo interesentu skaita pieaugumu.

Latvijā šobrīd trūkst arī mācību iespējas, lai varētu apgūt EMAS sistēmu izveides jautājumus. Turpretim par vides pārvaldības sistēmu ieviešanu atbilstoši ISO 14001:2015 prasībām ir pieejams pietiekami plašs kursu un citu mācību pasākumu piedāvājums gan vides pārvaldības sistēmu vadītājiem, gan iekšējiem auditoriem.

Vienlaicīgi līdz šim ir īstenotas dažādas citas aktivitātes, kas vērstas uz izpratnes veidošanu par EMAS kopumā un praktiskiem soļiem tās ieviešanā. Piemēram, 2004. gadā projekta “EMAS ekspertu pārskate pilsētām” ietvaros tika izstrādāta “EMAS ieviešanas rokasgrāmata pašvaldībām Eiropas Savienībā”.¹¹ Savukārt līdz šim plašākās komunikācijas aktivitātes Latvijā tika īstenotas VPVB īstenotā projekta “Izglītojoša kampaņa “Iepazīsti EMAS”” ietvaros, kas tika finansēts no Latvijas vides aizsardzības fonda Valsts budžeta līdzekļiem. Projekta mērķis bija sniegt ieguldījumu EMAS popularizēšanā un atpazīstamībā, veicināt informācijas un pieredzes apmaiņu EMAS jomā starp Vides pārraudzības valsts biroju un citām ar EMAS jomu saistītām mērķgrupām (vides pārvaldības sistēmu ekspertiem, EMAS verificētājiem, valsts pārvaldes iestādēm, uzņēmējiem un organizācijām, augstskolām), apzinot galvenos iemeslus zemajam EMAS reģistrāciju skaitam šobrīd Latvijā un izstrādājot priekšlikumus nepieciešamajiem politikas instrumentiem EMAS atbalstam, kas varētu sekmēt EMAS reģistrāciju pieaugumu, kā arī EMAS attīstības stratēģijas un rīcības politikas izstrādē.

2022. gada oktobrī – novembrī tika īstenotas vairākas aptaujas ar mērķi noskaidrot zināšanas un izpratni par EMAS dažādu mērķauditoriju vidū.

Certification”, SIA, Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Sertifikācijas centrs” un Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Certi W Baltic”.

¹¹ EMAS ieviešanas rokasgrāmata pašvaldībām Eiropas Savienībā. Publicēts: <https://www.vpvpb.gov.lv/lv/media/923/download> (skatīts 20.11.2022.)

Vienu no aptaujām īstenoja Korporatīvās ilgtspējas un atbildības institūts, noskaidrojot Ilgtspējas indeksa¹² dalībnieku viedokli. Aptaujā piedalījās 21 uzņēmuma un iestādes pārstāvis, un iegūtie dati ļauj secināt, ka:

- tikai dažu organizāciju pārstāvji ir dzirdējuši par EMAS;
- par EMAS lielāka izpratne ir tiem respondentiem, kuri pārstāv ISO 14001:2015 sertificētus uzņēmumus;
- vairumam šķiet, ka, neskatoties uz atšķirīgajiem nosaukumiem, EMAS un ISO 14001 ir viena pamatideja.

Citu aptauju īstenoja VPVB, noskaidrojot vairāk nekā 130 organizāciju (galvenokārt, valsts un pašvaldību iestāžu) viedokli par EMAS. Interesanti, ka lielākā daļa aptaujāto domā, ka ikvienai organizācijai – uzņēmumiem, valsts iestādēm, pašvaldībām u.c. būtiski ieviest vides pārvaldības/sertifikācijas sistēmu, tomēr tikai katrs 10. respondents saredz potenciālu reģistrēt savu organizāciju EMAS.

Īpaša uzmanība tika veltīta tam, lai iegūtu vērtējumu par līdzšinējām EMAS komunikācijas aktivitātēm. Tikai ~1/5 aptaujāto organizāciju pārstāvju uzskata, ka informācija par EMAS ir viegli pieejama, un tikai ~1/4 liekas, ka informācija par EMAS ir viegli saprotama un uztverama. Interesanti, ka ~1/3 organizāciju pārstāvju domā, ka EMAS sertifikācija ir bezmaksas, savukārt ~1/2 norāda, ka summa atkarīga no organizācijas lieluma. Faktiski abām respondentu grupām savā ziņā ir taisnība, jo reģistrācija EMAS Latvijā ir bezmaksas, tomēr verifikācija ir maksas pakalpojums, kura izmaksas ir atkarīgas no organizācijas lieluma.

Trešā aptauja bija paredzēta biedrības “Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera” biedriem, tomēr tā neguva atsaucību un tika saņemtas tikai 3 atbildes, kas ļāva saprast konkrēto uzņēmumu motivāciju interesēties par iespējamo EMAS ieviešanu - jautājumā iespējamiem atvieglojumiem uzņēmumiem brīvprātīgo vides instrumentu, piemēram, EMAS ieviešanā, norādīja finanšu instrumentus.

2.4. Atbalsta instrumenti EMAS reģistrācijas veicināšanai

Virknē ES dalībvalstu, tostarp, Latvijā ir izveidoti valsts atbalsta instrumenti EMAS reģistrācijas veicināšanai, un visbiežāk tie ietver sekojošus stimulus:

- o Atvieglojumi atskaišu sniegšanā;
- o Atvieglojumi dažādu atļauju noformēšanā;
- o Retākas pārbaudes no uzraudzības un kontroles iestāžu puses;
- o Samazinātas administrēšanas izmaksas;
- o Samazinātas drošības iemaksas;
- o Nodokļu atvieglojumi.

Atsevišķās valstīs finanšu atbalsta instrumenti vienlīdz attiecas gan uz EMAS, gan ISO 14001 sertificētiem uzņēmumiem, taču lielākajā daļā ES valstu atbalsta instrumenti EMAS

¹² Informācija par Ilgtspējas indeksa 2022. gada dalībniekiem. Publicēts: <https://www.incsr.eu/novertejumi/ilgtspejas-indekss/ilgtspejas-indekss-2022/> (skatīts 21.11.2022.)

un ISO 14001 sistēmām atšķiras. Piemēram, ir valstis, kur daļa atbalsta instrumentu attiecas tikai uz EMAS reģistrētām organizācijām, bet citi - uz abām vides pārvaldības sistēmām vai vismaz uz kādu no vides pārvaldības sistēmām.

Īpaši nosacījumi tiek piemēroti maziem un vidējiem uzņēmumiem, kuriem vides deklarāciju nepieciešams atjaunot ik pēc diviem gadiem, bet lieliem uzņēmumiem – katru gadu. Tāpat verifikācijas intervāls maziem un vidējiem uzņēmumiem ir četri gadi, kamēr lieliem uzņēmumiem – trīs gadi.

EMAS sistēmā ir vieglāk un bez papildu procedūrām reģistrēties uzņēmumiem, kas jau ieviesuši ISO 14001, vienlaicīgi izpildot EMAS regulā noteiktās prasības (sākotnējais vides pārskats, publiska vides deklarācija).

Lai gan valsts atbalsta instrumentiem ir svarīga loma, tomēr citu valstu pieredze rāda, ka to esamība tiešā veidā nekorelē ar reģistrēto EMAS organizāciju skaitu. Piemēram, plašākais finansiālo stimulu klāsts ir Itālijā, tomēr tas nav radījis ļoti augstu interesi ieviest tieši EMAS, kas attiecīgi liek secināt, ka organizācijām lēmumu pieņemšanā būtiska nozīme ir arī citiem faktoriem.

Kā iepriekš minēts, 2022. gada aptaujā par EMAS ieviešanu Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras biedru vidū vienīgie trīs respondenti jautājumā iespējamām atvieglojumiem uzņēmumiem brīvprātīgo vides instrumentu, piemēram, EMAS ieviešanā, norādīja finanšu instrumentus. Aptaujā, kas vienlaicīgi tika īstenota Ilgtspējas indeksa dalībnieku vidū Konkurences priekšrocības tika norādītas kā spēcīgākais motīvs potenciālai EMAS vai ISO 14 001 ieviešanai, savukārt mazāka kontrole no valsts uzraudzības un kontroles institūciju puses (piemēram, retākas pārbaudes) nekalpotu par motīvu vides pārvaldības sistēmas ieviešanai.

Latvijā EMAS reģistrētiem uzņēmumiem ir tikai divas būtiskākās priekšrocības:

- zemākas izmaksas Eiropas Ekomarķējuma iegūšanai;
- priekšrocības zaļajos publiskajos iepirkumos.

Lai gan Latvijā zaļais iepirkums dod priekšrocības EMAS reģistrētiem (un/ vai ISO14001 sertificētiem) uzņēmumiem, tomēr pieredze rāda, ka faktiski šī prasība iepirkumos netiek iekļauta, baidoties par konkurences ierobežošanu.

Latvijā izveidotā maksas sistēma paredz diferencētu maksas apmēru lieliem, maziem, vidējiem un mikrouzņēmumiem, kā arī atvieglojumus pretendentiem, kas savos uzņēmumos ieviesuši vides pārvaldības sistēmas, tomēr šobrīd tā vienlīdz attiecas gan uz EMAS, gan uz ISO 14001. Turklāt izmaksu samazinājums nav tik būtisks, lai darbotos kā motivējošs faktors reģistrācijai EMAS (skatīt 1. tabulu)

1. tabula. Vides pārraudzības valsts biroja publisko maksas pakalpojumu cenrādis¹³

Pakalpojuma veids	Mērvienība	Cena bez	PVN (euro)*	Cena ar
-------------------	------------	----------	-------------	---------

¹³ Ministru kabineta noteikumi Nr.877 "Vides pārraudzības valsts biroja publisko maksas pakalpojumu cenrādis"

		PVN (euro)		PVN (euro)
Ekomarķējuma iesnieguma maksa lielam uzņēmumam	1 iesniegums	924,87	0,00	924,87
Ekomarķējuma iesnieguma maksa lielam EMAS vai ISO 14001 uzņēmumam	1 iesniegums	739,89	0,00	739,89
Ekomarķējuma iesnieguma maksa vidējam uzņēmumam	1 iesniegums	569,15	0,00	569,15
Ekomarķējuma iesnieguma maksa vidējam EMAS vai ISO 14001 uzņēmumam	1 iesniegums	455,32	0,00	455,32
Ekomarķējuma iesnieguma maksa mazam uzņēmumam	1 iesniegums	348,60	0,00	348,60
Ekomarķējuma iesnieguma maksa mazam EMAS vai ISO 14001 uzņēmumam	1 iesniegums	277,46	0,00	277,46
Ekomarķējuma iesnieguma maksa mikrouzņēmumam	1 iesniegums	249,00	0,00	249,00
Ekomarķējuma iesnieguma maksa EMAS vai ISO 14001 mikrouzņēmumam	1 iesniegums	199,20	0,00	199,20
Ekomarķējuma gada maksa lielam uzņēmumam	12 mēneši	1067,15	0,00	1067,15
Ekomarķējuma gada maksa vidējam uzņēmumam	12 mēneši	711,44	0,00	711,44
Ekomarķējuma gada maksa mazam uzņēmumam	12 mēneši	533,58	0,00	533,58
Ekomarķējuma gada maksa mikrouzņēmumam	12 mēneši	239,04	0,00	239,04

Dažādi pētījumi norāda, ka regulējumā noteiktie atvieglojumi EMAS reģistrētajām organizācijām pašlaik nav īpaši efektīvi, nesniedz tām pievienoto vērtību un nesekmē reģistrāciju.¹⁴ Dažādās ES dalībvalstīs pastāv labās prakses piemēri, ar kuriem dalībvalstis varētu dalīties, tomēr nepieciešama labāka un biežāka saziņa starp būtiskajām ieinteresētajām pusēm, piemēram, uzraudzības un kontroles iestādēm, politikas veidotājiem, vides verificētājiem u.c. par EMAS, tās noteikumiem un verificētāju darbu.

¹⁴ Eiropas Komisija, Reinforcing Added Value for EMAS (RAVE), 2017. Publicēts: <https://trinomics.eu/wp-content/uploads/2018/07/Reinforcing-Added-Value-for-EMAS-RAVE.pdf> (skatīts 10.11.2022.)

3. Piedāvātie risinājumi

Ņemot vērā izpētē konstatēto, EMAS ieviešanas sekmēšanai Latvijā nepieciešams veikt pasākumus, kas, pirmkārt, sekmētu mērķa grupu interesi par EMAS, otrkārt, plašāku izpratni un, treškārt, būtu vērsti uz tiesiskā regulējuma pilnveidi īpaši attiecībā uz valsts atbalsta pasākumiem organizācijām, kuras ievieš vides pārvaldības sistēmas, tai skaitā, EMAS.

Lai īstenotu stratēģisku un sistemātisku pieeju EMAS ieviešanai Latvijā, būtu veicami vairāki savstarpēji saistīti soļi (skatīt 3. attēlu), kuru īstenošanā svarīga loma būtu ne tikai VPVB kā atbildīgajai iestādei attiecībā uz EMAS ieviešanu, bet arī citām ietekmes pusēm, piemēram, likumdevējam, medijiem un citiem.

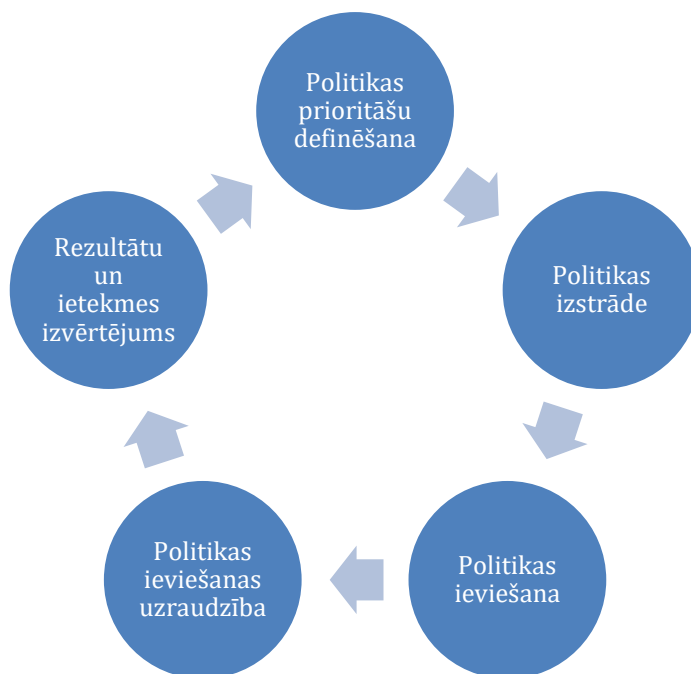
3. attēls. Piedāvātie risinājumi EMAS ieviešanas sekmēšanai.

Neskatoties uz to, ka nepieciešamās aktivitātes iespējams (un būtu vēlams) īstenot paralēli, tomēr sākotnēji ir svarīgi plānot tās secīgi, lai sagatavotu dažādās mērķa grupas. Īpaši būtiski tas ir tāpēc, ka šobrīd EMAS atpazīstamība pat vides speciālistu vidū ir zema (skatīt 2.3. nodaļu).

Komunikācijai ir izšķiroša loma valsts iestāžu spējā nodrošināt pakalpojumus, kas veicina sabiedrības labklājību. Tomēr jāatceras, ka svarīgi ir ne tikai informēt, bet arī iesaistīt plašāku auditoriju šādas politika un/ vai pakalpojumu veidošanā. Tas ir svarīgs solis, lai palīdzētu atjaunot sabiedrības uzticību, ņemot vērā plaši izplatīto uzskatu, ka pilsoņiem ir maza ietekme uz politikas veidošanu. Saskaņā ar 2020. gada Edelman Trust Barometer datiem 48%

respondentu no 28 valstīm, tostarp 15 OECD dalībvalstīm, uzskata, ka politiskā sistēma nedarbojas viņu interesēs.¹⁵

Šī iemesla dēļ ir svarīgi, lai komunikācija tiktu integrēta dažādos politikas cikla posmos (skatīt 4. attēlu). Divvirziena informācijas un atgriezeniskās saites nodrošināšana var sekmēt atsaucību un uzlabot politikas veidošanas. Piemēram, ieklausīšanās var sniegt nenovērtējamu informāciju tādu risinājumu izstrādei, kas tiešām strādās un palīdzēs politikas īstenošanā.

4. attēls. Politikas procesa posmi.

Vienlaicīgi svarīgi atcerēties, ka publiskās komunikācijas vērtība neaprobežojas tikai ar ārējo ieinteresēto pušu iesaisti. Iekšējā komunikācija, kas adresēta ierēdņiem un speciālistiem valsts sektorā, ir būtiska politikas īstenošanai un veiksmīgai pakalpojumu sniegšanai. Stratēģiski īstenotas iekšējās kampaņas un regulāra informācijas apmaiņa var sekmēt ne tikai EMAS ieviešanu, bet arī efektīvāku sadarbību vides jautājumos publiskajā sektorā.

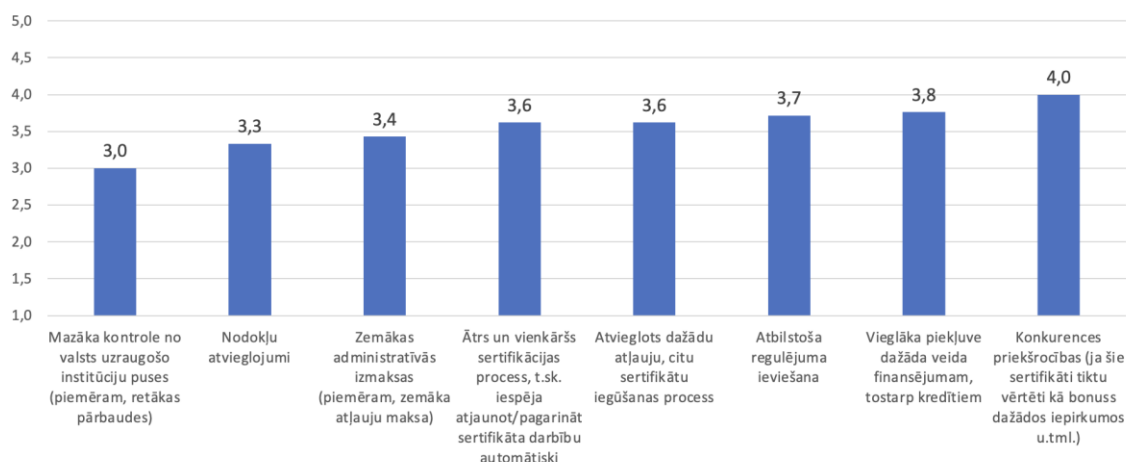
3.1. Tiesiskā regulējuma pilnveide

Lai gan pašlaik tiesiskajā regulējumā noteikto atbalsta pasākumu efektivitāte EMAS reģistrētajām organizācijām ir diezgan ierobežota un dažādās Eiropas Savienības dalībvalstīs īstenotie pasākumi ir atšķirīgi, kā liecina situācijas izpēte, tieši tiesiskais regulējums var būtiski sekmēt EMAS ieviešanu. Protams, tas īpaši attiecas uz obligātu pienākumu ieviest EMAS noteiktu nozaru uzņēmumiem. Vienlaicīgi arī citi pasākumi var izrādīties efektīvi.

¹⁵ Edelman (2021), "Edelman Trust Barometer 2021".

Publicēts: <https://www.edelman.com/sites/g/files/aatuss191/files/2021-03/2021%20Edelman%20Trust%20Barometer.pdf> (skatīts 30.11.2022.)

Saskaņā ar 2022. gada novembrī īstenotās aptaujas rezultātiem (skatīt 5. attēlu) visaugstāk tiek vērtētas iespējamās konkurences priekšrocības, piemēram, publiskajos iepirkumos, atvieglota piekļuve dažāda veida finansējumam un atbilstoša regulējuma ieviešana, bet viszemāk – mazāka kontrole no valsts uzraudzības un kontroles iestāžu puses.

5. attēls. Latvijas uzņēmumu viedoklis par motivējošiem atbalsta pasākumiem vides pārvaldības sistēmu sertifikācijai.

Arī pētījumi citās ES valstīs¹⁶ atklāj, ka organizācijas visvairāk novērtētu: nodokļu atvieglojumus, nodevu samazinājumus, paātrinātas atļauju saņemšanas procesu, atļauju derīguma termiņa pagarinājumus un samazinātas ziņošanas un uzraudzības prasības.

Svarīgi veicināt EMAS integrāciju tiesību aktu izstrādes procesa agrīnā stadijā, piemēram, sekojot līdzi ES un nacionāla līmeņa vides tiesību aktu izstrādes un pārskatīšanas procesiem un strādājot, lai tiktu iekļautu atsauces uz EMAS.

Ņemot vērā izpētes rezultātus, kā arī starptautisko pieredzi, tiesiskā regulējuma pilnveide būtu īstenojama sekojošos virzienos:

- Valsts līmeņa **vides plānošanas dokumentos aktualizēta vides pārvaldības sistēmu (īpaši – EMAS) nozīme** un nepieciešamība.
- **Noteikti finansiāli atbalsta pasākumi** (nodokļu un nodevu atvieglojumi) EMAS reģistrētām organizācijām;
- **Stiprinātas konkurences priekšrocības** organizācijām, kurās ieviesta vides pārvaldības sistēma (tai skaitā, EMAS);
- **Mazināts administratīvai slogs** EMAS reģistrētām organizācijām.

¹⁶ Eiropas Komisija, Reinforcing Added Value for EMAS (RAVE), 2017. Publicēts: <https://trinomics.eu/wp-content/uploads/2018/07/Reinforcing-Added-Value-for-EMAS-RAVE.pdf> (skatīts 10.11.2022.)

6. attēls. Tiesiskā regulējuma pilnveide EMAS ieviešanas veicināšanai.

Lai nodrošinātu tiesiskā regulējuma atbilstību ietekmes pušu gaidām, kā arī augstāku efektivitāti, ir nepieciešams nodrošināt gan iespējamo gala lietotāju (organizāciju), gan atbilstošo valsts institūciju un nevalstiskā sektora organizāciju iesaisti dialogā par priekšlikumu izstrādi. Daži no iespējamajiem pasākumiem būtu:

- **Starpinstitucionālas darba grupas izveide** tiesību aktu izmaiņu izstrādei;

Piemēram, Vācijā ir izveidota EMAS konsultatīvā padome, kas izveidota saskaņā ar Vācijas Vides audita likumu pie Federālās vides, dabas aizsardzības un kodoldrošības ministrijas (BMU) kā neatkarīga administratīvā institūcija BMU uzraudzībā. Tās mērķis ir nodrošināt EMAS akreditācijas un uzraudzības sistēmas kvalitāti. Komitejā ietilpst 25 locekļi, kas pārstāv visas ieinteresētās puses: uzņēmējus, valsts iestāžu pārstāvjus, verificētājus, NVO u.c. Vācijas vides verificētāju licencēšanas iestāde reizi divos gados ziņo šai padomei.

- **Vides pārraudzības valsts biroja pārstāvju dalība Vides konsultatīvās padomes sēdē**, lai iepazīstinātu ar aktuālo situāciju un nepieciešamību sekmēt vides pārvaldības sistēmu (īpaši – EMAS) ieviešanu Latvijā;

- **Tikšanās ar uzņēmēju organizācijām**, lai iepazīstinātu ar piedāvātajām izmaiņām.

Lai esošās un potenciālās nākotnes izmaiņas tiesiskajā regulējumā sasniegtu mērķi, ir nepieciešams stiprināt juridisko atbalstu un palīdzību politikas veidotājiem un valsts pārvaldes iestādēm, piemēram, sagatavojot ieteikumus EMAS integrēšanai tiesību aktos. Tāpat nepieciešama mērķa grupu izglītošana par regulējuma piemērošanu. Piemēram, iesaiste Iepirkumu uzraudzības biroja organizētajās aktivitātēs, lai informētu publisko iepirkumu speciālistus par EMAS iekļaušanu zaļā iepirkuma kritērijos.

Papildus svarīgi būtu paaugstināt vides jomas uzraudzības un kontroles institūciju speciālistu/ inspektoru uzticību organizācijām, kurās ieviesta kāda no vides pārvaldības

sistēmām, izglītojot par vides pārvaldības sistēmu uzbūvi un darbību vides snieguma uzlabojumu sasniegšanai.

Papildu priekšlikumi:

- *Normatīvā regulējama atvieglojumi, piemēram, integrācija Energoefektivitātes likumā līdzīgi kā ISO (izslēgt līdzvērtīgu vides pārvaldības sistēmu iespējamību).*

Piemēram, Polijā EMAS reģistrētās organizācijas ir atbrīvotas no pienākuma veikt uzņēmuma energoauditu, ja tās veic šādu auditu sistēmā un informē par to Energoregulācijas biroja prezidentu. Saskaņā ar spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem energoaudita veikšanas pienākums attiecas uz lielajiem uzņēmumiem (2004.gada 2.jūlija Likuma par saimnieciskās darbības brīvību izpratnē). Tas neattiecas uz mikrouzņēmumiem, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Atbrīvojums no pienākuma veikt energoauditu attiecas arī uz organizācijām, kuras ir ieviesušas EMAS.

- *Atbalsts valsts iestādēm to kapacitātes stiprināšanai, piemēram:*
 - o *LATAK akreditācijas sistēmas uzturēšanai maza EMAS reģistrēto organizāciju skaita gadījumā.*
- *100% atbrīvojums no valsts nodevām ekomarķējuma iesnieguma un gada maksai visiem EMAS reģistrētiem uzņēmumiem.*

Risinājumu iespējamā ietekme un izmaksas

Piedāvātie pasākumi sekmētu atbalsta pasākumu izstrādi un piemērošanu, EMAS reģistrētām organizācijām, attiecīgi paaugstinot uzņēmumu un iestāžu motivāciju ieviest EMAS un attiecīgi izpildīt un pārsniegt vides prasību izpildi.

Ietekmi uz valsts budžetu īstermiņā varētu radīt iespējamie nodokļu un nodevu atvieglojumi EMAS reģistrētām organizācijām, tomēr paredzams, ka šo organizāciju skaits pat pēc īstenotajiem pasākumiem, nebūtu tik liels, lai radītu būtiskas ieņēmumu samazinājumu. Vienlaicīgi risinājumu rezultātā panāktā ilgtermiņa ietekme uz vidi un sabiedrību paredzama daudz nozīmīgāka.

Lai novērtētu risinājumu rezultātus, nepieciešams sekot līdzi sekojošiem indikatoriem:

- Tiesiskajā regulējumā noteiktajam atbalsta instrumentu skaitam;
- Organizāciju motivācijai reģistrēties EMAS.

Papildus būtu vērtējama politikas veidotāju un valsts uzraudzības un kontroles institūciju informētība un izpratne par EMAS.

3.2. EMAS atpazīstamības veidošana

Pētījumi Latvijā un Eiropā apliecina, ka izpratnes trūkums par EMAS, tās priekšrocībām u.tml. ir ne tikai dažādo organizāciju (potenciālo EMAS ieviesēju vidū), bet arī politikas veidotāju un uzraudzības un kontroles iestāžu vidū. 2017. gada pētījums atklāja, ka virkne valsts iestāžu, jo īpaši uzraudzības un kontroles iestādes, nav pārliecinātas, ka EMAS

var efektīvi aizstāt valsts pārbaudes un/vai citas normatīvās prasības. Būtiski, ka publiskā sektora pārstāvji administratīvajos atvieglojumos EMAS reģistrētajām organizācijām ne tikai nesaskatīja ieguvumus sev, bet pat norādīja uz bažām, ka ietaupīto resursu dēļ var tikt zaudētas darba vietas u.tml.¹⁷

Jāveic virkne pasākumu – gan vērstu uz visām mērķa grupām, gan konkrētām auditorijām, lai ne tikai sekmētu EMAS atpazīstamību, bet arī uzlabotu informētību un izpratni par atbalsta pasākumiem EMAS reģistrētām organizācijām.

7. attēls. EMAS atpazīstamības veidošana tās ieviešanas veicināšanai.

Šobrīd Latvijā informācija par EMAS ir primāri publicēta Vides pārraudzības valsts biroja tīmekļvietnē: <https://www.vpvb.gov.lv/lv/vides-vadibas-un-audita-sistema-emas>, kur šī informācija ir strukturēta 5 blokos (skatīt 7. attēlu):

- Informācija;
- Aktualitātes;
- Procedūra;
- EMAS reģistrācija;
- Labākie vides pārvaldības paņēmieni.

Atstājot esošo satura struktūru, būtu **vēlams pārskatīt tīmekļvietnes sadaļu nosaukumus**, piemēram, virsraksts “Informācija” neļauj nojaust, ka sadaļā apkopota plaša informācija par EMAS, tās ieviešanas procesu, kā arī virkne informatīvo materiālu. Viena no versijā būtu sekojoša:

- Par EMAS

¹⁷ Eiropas Komisija, Reinforcing Added Value for EMAS (RAVE), 2017. Publicēts: <https://trinomics.eu/wp-content/uploads/2018/07/Reinforcing-Added-Value-for-EMAS-RAVE.pdf> (skatīts 10.11.2022.)

- EMAS ieviešanas process (tai skaitā, informācija par reģistrāciju)
- Resursi (tai skaitā, labās prakses piemēri)
- EMAS reģistrs (iespējams, ir vērts iekļaut visas Latvijas organizācijas, kas jebkad ir bijušas reģistrētas EMAS, norādot reģistrācijas datumu un datumu, kad organizācija izslēgta)

Vides vadības un audita sistēma (EMAS)

▶ Atskaņot tekstu

Publicēts: 29.05.2021.

Procedūra

Skatīt vairāk →

EMAS reģistrs

Skatīt vairāk →

Labākie vides pārvaldības paņēmieni

Skatīt vairāk →

Informācija

Skatīt vairāk →

Aktualitātes

Skatīt vairāk →

8. attēls. EMAS informācijas izkārtojums Vides pārraudzības valsts biroja tīmekļvietnē.¹⁸

Lai mērķtiecīgi meklējot informāciju Vides pārraudzības valsts biroja tīmekļvietnē, tā ir viegli atrodamā, tomēr nezinātājiem un organizācijām, kas sāk apsvērt iespēju ieviest kādu no vides pārvaldības sistēmām, līdz šai informācijai varētu būt sarežģīti nonākt. Turklāt Vides pārraudzības valsts birojs piedāvā virkni dažādu pakalpojumu, tāpēc to klāstā arī tīmekļvietnē ir grūti uzreiz pamanīt informāciju par EMAS.

Ar mērķi uzlabot EMAS atpazīstamību, būtu **vērts izveidot EMAS Latvijas tīmekļvietni latviešu valodā**. Turklāt 2022. gada novembrī domēns www.emas.lv ir pieejams reģistrācijai. Šādas vietnes izveide sniegtu virkni ieguvumu:

- dotu iespēju izmantot komunikācijā vienu konkrētu tīmekļvietnes saiti;
- www.emas.lv būtu ērti izmantojams sociālajos tīklos, kā arī komunikācijas un mārketinga materiālos;
- ļautu interesentiem visu svarīgo informāciju iegūt vienkopus;
- dotu iespēju veidot radošu vizuālo noformējumu, saskaņojot to ar EMAS kopējo vizuālo identitāti (krāsas, elementi u.tml.)

Līdzīgas vietnes jau ir izveidotas citās valstīs, piemēram, Vācijā (skatīt 8. attēlu), kur vienkopus iespējams gan uzzināt vairāk par EMAS tiem, kas tikai sāk iepazīties ar šo sistēmu,

¹⁸ Vides pārraudzības valsts birojs, Publicēts: <https://www.vpzb.gov.lv/lv/vides-vadibas-un-audita-sistema-emas> (skatīts 20.11.2022.)

gan praktiska informācija tiem, kas jau strādā ar EMAS, piemēram, informācija par pasākumiem, datu vākšanu u.tml.

9. attēls. EMAS tīmekļvietne Vācijā www.emas.de.

Lai šāds resurss sniegtu lietotājiem, interesentiem, nepieciešamo un būtisko informāciju, ir svarīgi šādas vietnes izstrādes procesā vadīties pēc UX jeb lietotāju pieredzes principiem. Viens no galvenajiem UX dizaina principiem ir orientēties uz lietotājiem visā tīmekļvietnes skīču un dizaina izstrādes procesā. Tāpēc ir jāuzzina un jāsaprot, ko lietotāji meklē konkrētajā platformā, informācijas struktūrā, dizainā (izmantojot lietotāju testēšanu un citas metodes). Bieži sastopama kļūda ir tā, ka organizācijas organizē savu saturu tā, lai tas ir lietderīgs iekšējai darbībai. Tā vietā jāorganizē saturs tā, lai tas būtu saprotams klientiem un lietotājiem.

Eiropas Komisija bija pirmā ES iestāde, kas reģistrējās EMAS, un šobrīd EMAS ir reģistrētas 17 ES institūcijas.¹⁹ Izpētes fāzē vairāki vides jomas pārstāvji norādīja, ka attiecībā uz EMAS tieši **valsts pārvaldei būtu svarīgi rādīt piemēru privātajam sektoram**, tāpēc viens no ieteikumiem būtu motivēt valsts pārvaldes iestādes, īpaši, Valsts vides dienestu un Vides pārraudzības valsts biroju ieviest un uzturēt EMAS, tādejādi kalpojot arī par labās prakses piemēriem citām organizācijām.

Konkrētu piemēru esamībai var būt ļoti svarīga loma komunikācijā, jo:

- dod iespēju medijiem un citām ieinteresētajām pusēm noskaidrot motivāciju dalībai, kā arī dažādus praktiskos aspektus;

¹⁹ EMAS in the European Institutions. Publicēts:

https://ec.europa.eu/environment/emas/emas_registrations/emas_in_the_european_institutions_en.htm (skatīts 23.12.2022.)

- var iedrošināt citas organizācijas izrādīt interesi par EMAS;
- ļauj tiešās komunikācijas aktivitātēs, piemēram, pasākumos un sanāksmēs piesaistīt runātājus, kas dalās praktiskā pieredzē.

Lai gan latviešu valodā pieejama virkne dažādu informatīvo materiālu par EMAS,²⁰ ²¹ tai skaitā, praktiska satura, tomēr daļa no vadlīnijām un bukletiem veidoti pirms vairāk nekā 10-15 gadiem, tāpēc ir novecojuši gan vizuāli, gan saturiski. Turklāt ir mainījušās aktualitātes, jo Eiropas Zaļā kursa kontekstā vides un klimata jautājumi ir ieguvuši pilnīgi citu nozīmi, tāpat mainījies tiesiskais regulējums, piemēram, attiecībā uz nefinanšu jeb ilgtspējas ziņošanu, kur EMAS arī var sniegt būtisku atbalstu.

Esošie materiāli noteikti var kalpot par pamatu, tomēr tie noteikti ir **jāpārskata un vietā jāveido citi viegli lietojami informatīvie materiāli**. Pieeja komunikācijai ir mainījusies, tāpēc svarīgi ņemt vērā:

- Kāds ir materiāla mērķis? Ko vēlamies panākt? Kas būs auditorija?
- Kā strukturēts saturs? Kādi vizuālie risinājumi izmantoti?
- Vai materiāli sniedz praktiskus ieteikumus un atbildes uz konkrētajai auditorijai svarīgiem jautājumiem?

Būtiski šos jautājumus ņemt vērā, gan izstrādājot materiālus, gan veidojot video klipus vai sociālo tīklu saturu.

Papildu priekšlikumi

- *Nacionāla līmeņa EMAS konferences organizēšana, iekļaujot programmā Eiropas Komisijas pārstāvja/-u uzrunu, labās prakses stāstus, starptautisko pieredzi u.tml. Konference var tikt organizēta kā tiešsaistes vai hibrīda pasākums, kurā ārvalstu runātāji piedalās ar Zoom starpniecību.*
- *Ar laiku var tikt ieviesta nacionāla līmeņa EMAS apbalvojums par ieguldījumu labas vides pārvaldības iedzīvināšanā, popularizēšanā.*
- *EMAS vēstnieku izvēle – var tikt skatīts kontekstā ar priekšlikumu EMAS konsultatīvās padomes izveidei. Respektīvi, konsultatīvās padomes pārstāvji katrs individuāli var iegūt vēstnieka statusu un mandātu publiski dalīties informācijā un viedoklī par EMAS. Līdzīgs piemērs ir Eiropas Klimata pakta vēstnieku koncepts.*
- *Atbalsts valsts iestādēm to kapacitātes stiprināšanai, piemēram:*
 - *Papildu finansējums Vides pārraudzības valsts birojam EMAS atpazīstamības pasākumu ieviešanai un ikdienas komunikācijas aktivitāšu īstenošanai.*

²⁰ EMAS procedūras shēma. Publicēts: <https://www.vpvp.gov.lv/lv/emas-procedura> (skatīts 27.12.2022.)

²¹ Eiropas Savienība, 2022. Informatīvais buklets “Nākotne, Vide. Sistēma.” Publicēts: <https://www.vpvp.gov.lv/lv/media/4908/download?attachment> (skatīts 27.12.2022.)

Risinājumu iespējamā ietekme un izmaksas

Piedāvātie pasākumi sekmētu EMAS atpazīstamību un interesi no dažādu organizāciju puses iegūt plašāku informāciju par konkrētās vides pārvaldības sistēmas iespējām un reģistrācijas procesu. Šajā posmā būs pārāgi sagaidīt būtiskas izmaiņas EMAS reģistrēto organizāciju skaitā, tomēr tas radīs bāzi turpmākajām aktivitātēm.

Izmaksas valsts budžetā būtu saistītas ar:

- VPVB kapacitātes stiprināšanu, vismaz vienu štata vietu atvēlot darbam ar EMAS jautājumiem;
- EMAS tīmekļvietnes izveidi - sākot no 5000 EUR plus pievienotās vērtības nodoklis (turpmāk – PVN), atkarībā no vietnes funkcionalitātes;
- Valsts iestāžu reģistrāciju EMAS - izmaksas ir jāparedz verificēšanai un tās atkarīgas no iestādes lieluma, bet varētu būt, sākot no 10 000 EUR plus PVN vienai iestādei, papildus būtu nepieciešams paredzēt uzturēšanas izmaksas;
- Esošo informatīvo materiālu pārskatīšanu un aktualizēšanu – nepieciešams paredzēt ekspertu piesaisti materiālu satura izstrādei, lai tas būtu viegli uztverams, saprotams un vizuāli pievilcīgs. Konkrētas izmaksas būtu atkarīgas no materiālu apjoma un veida (infografika, vadlīnijas, praktiskas darba lapas u.c.)

Lai novērtētu risinājumu rezultātus, nepieciešams sekot līdz sekojošiem indikatoriem:

- VPVB saņemto informācijas pieprasījumu skaits par EMAS;
- EMAS reģistrēto organizāciju skaits;
- apmācīto valsts un pašvaldību speciālistu skaits;
- mērķauditoriju informētība par EMAS, vērtējums informācijas pieejamībai un saprotamībai.

Papildus būtu vēlams sekot līdz EMAS tīmekļvietnes apmeklētāju skaitam un vairāk izmantotajām informācijas sadaļām.

3.3. EMAS ieviešanas aktivizēšana

Veicinot izpratni par EMAS un tās atpazīstamību, paredzama lielāka organizāciju interese par iespējām reģistrēties EMAS. Šajā posmā būs svarīgi turpināt iesāktās aktivitātes, tai skaitā, komunikācijas jomā, bet vēl lielāka uzmanība būs jāvelta izpratnes stiprināšanai konkrētos, praktiskos aspektos, kā arī noteiktās ieinteresēto pušu grupās.

10. attēls. EMAS ieviešanas aktivizēšana.

Sekojošām grupām būtu **jāizskata iespējas organizēt specializētus pasākumus:**

- potenciālajiem EMAS ieviesējiem (uzņēmējiem un (valsts un pašvaldību) budžeta iestādēm);
- organizācijām, kuras ir reģistrētas EMAS;
- vides verificēšanas institūcijām;
- valsts uzraudzības un kontroles iestāžu speciālistiem vides jomā;
- publisko iepirkumu veicējiem.

Klimata pārmaiņu mazināšanas vajadzība un ar to saistītās sociālās pārmaiņas sniedz jaunas iespējas ilgtspējīgu finanšu un pārvaldības risinājumu radīšanā, tāpēc īpaši izceļama ir **iespējama sadarbība ar Finanšu nozares asociāciju**, jo gan asociācijai, gan tās biedriem viena no šī brīža prioritātēm ir ilgtspējīgas finanses. Finanšu nozare aktīvi veicina izpratni par klimata un vides jautājumiem, lai palīdzētu finanšu pakalpojumu sniedzējiem izvērtēt un sniegt atbalstu uzņēmējiem un iedzīvotājiem pārejai uz ilgtspējīgu produktu radīšanu un izmantošanu ikdienā. Tā kā drīzumā lielai daļai uzņēmumu saskaņā ar ES Korporatīvās ilgtspējas ziņojumu sagatavošanas direktīvu būs jāsāk gatavot ilgtspējas ziņojumi, EMAS ieviešana varētu sniegt būtisku atbalstu. 2017. gadā veiktais pētījums apliecina, ka tieši attiecībā uz ziņošanu EMAS ir lielāka pievienotā vērtība salīdzinājumā ar ISO 14001 un, jo īpaši, salīdzinājumā uz nesertificētu vides pārvaldības sistēmu. Galvenie pētījumā minētie iemesli bija saistīti ar trešās puses verifikāciju datiem, ko veic īpaši apmācīts vides verificētājs; un pārredzamību, kas nodrošināta, iekļaujot EMAS ziņojumu publiskā reģistrā.

Ņemot vērā faktu, ka tēma ir pietiekami specifiska, **svarīgi domāt par dažādām iespējām integrēt EMAS jautājumu arī citos vides tēmai veltītos pasākumos**. Turklāt tas palīdzētu sasniegt jaunu un papildu auditoriju.

Līdzīgu pieeju būtu svarīgi īstenot attiecībā uz citām publiskās komunikācijas aktivitātēm, piemēram, sociālo mediju platformās, **iesaistot un stiprinot sadarbību ar NVO**, kas darbojas ilgtspējīgas attīstības jomā un vides jomā, kā arī citām organizācijām. Šīm mērķim var tikt izmantota EMAS vēstnieku koncepcija vai attiecību stiprināšana ar Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas Vides konsultatīvo padomi un tajā pārstāvētajām NVO. Papildus vai paralēli šīm aktivitātēm var tikt dibināts **“EMAS klubiņš”**, kas faktiski būtu neformāla speciālistu kopiena ar līdzīgām interesēm ne tikai attiecībā uz EMAS, bet vides pārvaldības jautājumiem kopumā. Šīs kopienas veidošanas un uzturēšanas pasākumi būtu sekojoši:

- pieteikšanās Vides pārraudzības valsts biroja tīmekļvietnē, pasākumos, norādot savu e-pasta adresi un vēlmi sekot līdzi aktualitātēm attiecībā uz EMAS un citiem vides pārvaldības jautājumiem;
- slēgtas Facebook grupas izveide saziņai un informācijas apmaiņai par dažādiem praktiskiem jautājumiem;
- regulāra informēšana (optimāli - vienu reizi mēnesī) (ar e-pasta starpniecību) par aktualitātēm saistībā ar EMAS un citiem vides pārvaldības jautājumiem, kā arī labās prakses piemēriem u.tml.;
- klātienē/ neklātienē tikšanās-sanāksmes pēc nepieciešamības.

Papildu priekšlikumi

- *Sadarbība ar citām Baltijas valstīm, apvienojot zināšanas un citus resursus, lai organizētu kopīgus pasākumus, piemēram, konferenci un/ vai vebinārus.*
- *Iespēju robežās pasākumus veidot hibrīda vai tiešsaistes formātā, nodrošinot to filmēšanu un saturu vēlāk izvietojot interneta resursos – īpaši Youtube kanālā un/ vai VPVB tīmekļvietnē, vai īpaši EMAS veidotā platformā.*
- *Finansējums organizācijām EMAS ieviešanai, uzturēšanai pēc reģistrācijas un/ vai konsultācijām, piemēram, vides verificētāju apmācībām, pieredzes apmaiņas pasākumiem.*
- *Vides pārraudzības valsts biroja speciālistu kapacitātes stiprināšana, nodrošinot pieredzes apmaiņas iespējas.*

Risinājumu iespējamā ietekme un izmaksas

Izglītības un izpratnes veicināšanas pasākumi palīdzēs visām iesaistītajām pusēm – gan uzraudzības un kontroles iestādēm tiesiskā regulējumā piemērošanā, gan organizācijām, kas apsver iespēju ieviest EMAS, gan potenciālajiem verificētājiem.

Lai gan izglītības pasākumi var prasīt papildu budžeta līdzekļus, jāņem vērā iespējas organizēt mācības un cita veida aktivitātes sadarbībā ar citām organizācijām ar līdzīgiem mērķiem, kā arī dalība citu organizāciju plānotās aktivitātēs.

3 – 4 stundu konferences organizēšanai tiešsaistē vai klātienē, būtu jāparedz vismaz 8000 EUR +PVN, tai skaitā, filmēšanas pakalpojumiem un tiešraidei (vēlams Delfi.lv vai citā

līdzīgā platformā), atlīdzība moderatoriem, vizuālo un informatīvo materiālu izstrādei, telpu nomai, kafijas/ tējas pauzēm u.tml.

Vebināru izmaksas būtu atkarīgas no tā, vai pasākums tiktu pilnībā organizēts tiešsaistē, piemēram, Zoom platformā vai runātāji filmēti studijā. Pirmajā gadījumā izmaksas būtu saistītas tikai ar Zoom platformas nomu un tehnisko atbalstu tiešraides nodrošināšanai Youtube un/ vai Facebook platformās, savukārt otrajā gadījumā papildus jāparedz līdzekļi telpu nomai un tiešraides filmēšanai, kas kopumā varētu veidot apmēram 2500 EUR plus PVN.

Ņemot vērā ierobežoto pieredzi EMAS jautājumos un vietējo piemēru trūkumu, noteikti būs jāparedz ārvalstu ekspertu un organizāciju iesaiste, tomēr iespēju robežās izvairīties no tāda formāta, ka liktu runātājiem ierasties klātienē un radītu papildu izmaksas.

3.4. Novērtējums un turpmāka attīstība

Lai gūtu priekšstatu par īstenoto pasākumu efektivitāti un iespējamiem uzlabojumiem turpmākai EMAS ieviešanas attīstībai Latvijā, ir jāparedz mērķtiecīgas novērtēšanas aktivitātes (skatīt 10. attēlu). Šajā posmā ieteicams, izmantot trīs dažādus novērtēšanas veidus: ietekmes, procesa un izmaksu un ieguvumu analīze.

Ietekmes (rezultāta) novērtējumā galvenā uzmanība tiktu pievērsta izmaiņām pēc EMAS ieviešanas. Tomēr grūtības var sagādāt tas, ka izmaiņas visticamāk būtu novērtējamas organizāciju, nevis valsts līmenī, jo uzņēmumu un iestāžu sniegumu vides jautājumos ietekmē ne tikai brīvprātīgās iniciatīvas, bet arī tiesiskais regulējums, kopējā vides un klimata jautājumu aktualitāte, finanšu institūciju pieprasījums un citi aspekti.

Procesu novērtējumā būtu jāņem vērā viss īstenošanas process, tostarp, mērķis, iesaistītās puses un to izpratne, viedoklis, kā arī pieprasījumu skaits par EMAS jautājumiem un faktiski reģistrēto organizāciju skaits, tāpat arī īstenotās izmaiņas un atbalsta pasākumu piemērošana, efektivitāte. Procesu novērtējums nesniegs priekšstatu par to, kā EMAS ieviešana ietekmējusi organizāciju sniegumu vides jautājumos, tomēr palīdzēs apzināt īstenotos pasākumus, faktiskās izmaiņas tiesiskajā regulējumā un iesaistītās puses.

Īpaša uzmanību, izvērtējot procesus, jāpievērš tieši atbalsta pasākumiem:

- Kādi atbalsta pasākumi faktiski ir pieejami organizācijām, kas ieviesušas vides pārvaldības sistēmas? Kādi atbalsta pasākumi faktiski ir pieejami tieši EMAS reģistrētām organizācijām? Kā mainījies to skaits?
- Cik plaši ir piemēroti/ izmantoti šie pasākumi? Piemēram, vai un kā ir mainījusies “zaļā iepirkuma” prakse?
- Cik organizācijas ir apmierinātas ar esošajiem atbalsta pasākumiem?
- Uz kurām iniciatīvām politikas veidotājiem būtu jākoncentrējas nākotnē?

Tāpat ir svarīgi veikt izvērtējumu visam EMAS reģistrācijas procesam, intervējot iesaistītās puses, īpaši, apzinot EMAS reģistrēto organizāciju viedokli.

Sociālekonomisko izmaksu un ieguvumu izvērtējums jeb analīze parādīs, vai visas ar EMAS ieviešanu saistītās izmaksas (tai skaitā, tās, kas radušās atbalsta pasākumu rezultātā) ir sniegušas vajadzīgos ieguvumus un atdevi EMAS reģistrētajām organizācijām un valstij.

Piemēram, jāizvērtē, cik lielas izmaksas ir radušās piemērojot nodevu atvieglojumus EMAS reģistrētām organizācijām.

11. attēls. EMAS ieviešanas novērtējums un turpmāka attīstība.

Papildu priekšlikumi

- Papildus citiem novērtējumiem ir vērts intervēt un/ vai aptaujāt arī valsts uzraudzības un kontroles iestāžu speciālistus, lai gūtu viņu viedokli par procesiem, kas saistīti ar EMAS ieviešanu, un priekšlikumus uzlabojumiem.
- Atkarībā no izmantotajām metodēm ir svarīgi rezultātos dalīties ar iesaistītajām pusēm, primāri informējot EMAS konsultatīvo padomi, ja tāda tiktu izveidota, un iesaistītās valsts institūcijās, bet pēc tam informējot arī plašāku sabiedrību.

Risinājumu iespējamā ietekme un izmaksas

Šīm aktivitātēm būtu svarīga nozīme EMAS attīstības plānošanā, lai izvērtētu jau sasniegtos rezultātus un sagatavotu kvalitatīvus priekšlikumus turpmākiem pasākumiem.

Īpaša nozīme būtu sociālekonomiskajai un vides ietekmes analīzei, jo tā sniegtu objektīvu priekšstatu par aktivitāšu rezultātiem un EMAS pievienoto vērtību, tai skaitā, salīdzinājumā ar ISO14001.

Kvalitatīvai analīzei būtu nepieciešams piesaistīt gan speciālistus sabiedriskās domas izpētē, gan ekspertus, kas spētu novērtēt īstenoto pasākumu ietekmi uz vides sniegumu.

Obligāti būtu īstenojama reprezentatīva uzņēmumu un iestāžu vadītāju un/ vai vides speciālistu viedokļu aptauja, organizējot telefonintervijas ar vismaz 400 respondentiem un nodrošinot metodoloģijas atbilstību pētniecības profesionālajām un ētikas normām. Šādas aptaujas aptuvenās izmaksas būtu 10 000 EUR plus PVN, savukārt izvēloties tiešsaistes jeb interneta aptaujas formātu – apmēram divas reizes mazāk jeb 4000 EUR plus PVN.

Kvalitatīvu viedokļu/ komentāru apzināšanai var tikt izmantota fokusgrupu diskusiju metode, kas ir salīdzinoši lētāka, bet nesniedz reprezentatīvus datus par kādas mērķa grupas

izpratnes līmeni vai viedokli. Vienas fokusgrupas diskusijas izmaksas varētu būt apmēram 1500 EUR plus PVN, un konkrētajam mērķim būtu nepieciešamas vismaz 2- 3 dažādām grupām: politikas veidotājiem un uzraudzības un kontroles institūcijām, uzņēmumu un iestāžu vides speciālistiem, EMAS iesaistītajiem (reģistrētajām organizācijām, verificētajiem, VPVB pārstāvjiem u.tml.)